

ԱՊԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻՆ ՄԵՋ

— 0 —

Ա. ԱՐԵԱՆ ՎՐԵՃԻՆԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մովսէս գտաւ որ երբայիցուց մէջ հինն ի վեր գոյութիւն ունէր արդէն արեան վեժմանը ուրիշին, ուստի ան վերահաստատեց այդ օրէնքը, բայց նոյն ատեն սահմանափակեց միմիայն կանխատեսած օպանութեան պարագային: Կարեւորութենէ զուրկ պիտի չլլար տալ այս մասին քանի մը բացատրութիւններ:

«Որ հեղու զարին մարդոյ, փոխանակ արեան նորա հեղցի արինն նորան գրուած է Ծննդոց Դիրքին մէջ (Թ 6): Ուրիշ տեղ մը կ'ըսէ Աստուած. «Եւ մարդ որ հարկանիցէ զամենայն անձն մարդոյ և մեռանիցի՝ մահու մեռցի և նա» (Դեւտ. ԻԲ. 17): Որովհետեւ այդ հեռաւոր ժամանակներուն մէջ չկային ոչ զատարաններ և ոչ դահլիճներ, այսպիսի պարագայի մը զոհին ամենէն մերձաւոր ազգականը ի գործ կը դնէր արդարութիւնը: Այս սովորութիւնը տակաւին մինչև այսօր պահուած է վրանարեան ցեղերու մէջ, ու տեսնուած է որ շնորհիւ այս կերպ վրիժառութեան (րաք) օպանութիւնները աւելի հազուադէպ են անպատեհներու քան քաղաքարկիւ երկիրներու մէջ:

Այսպէս՝ Մովսէս օրինադրեց որ հին սովորութեան համաձայն օպանողին մերձաւորը ըլլայ արեան վրիժառու (կօէլ): «Մերձաւոր արեանն օպանեց զօպանողին» (ԹԻ. ք 15. 19): Արդէն գործադրութեան մէջ եղած օրէնքը ջնջել՝ կը նշանակէր անպատեժողութիւն ոճիւր:

Բայց որովհետեւ անձամբ իրեններուն վրէժը լուծելու սովորութիւնը կրնար շատ անգամ ի չարն գործ գրուիլ, այդ պատճառաւ Մովսէս ուզեց մեղմել հին խստութիւնը ու արգիլել ծայրագիւղութիւնները:

Այս նպատակով անիկա խնամքով իրարմէ զատեց կանխատեսածով կամ կամաւոր օպանութիւնը պատահական կամ ակամայ օպանութենէն (Ելք. ԻԱ. 12—14), ու սահմանեց որ ակամայ մարդասպանը կարենայ ապաստանիլ մէկը այն վեց քաղաք-

ներէն (երեքական քաղաք Յօդգանանի մէկ և միւս կողմը), ուր չէր կրնար մուտ գործել արեան վրիժառուն:

Հին վրանարեաններն ալ հիմակուաններուն պէս կը մեռցնէին մարդասպանին մերձաւոր ազգականները: Մովսէս, սակայն, նոր օրինադրութեամբ մը ջնջեց այս բարբարոս սովորութիւնը (Բ. Օրէնք ԻԲ. 16): Այս նոր օրէնքին համաձայն Ուղայի Ամառիա թաղաւորը «հնար զճառայս իւր որ հարին զարքայ զհայր նորա, և զորդիւս սպանողացն ոչ օպան, որպէս գրեալ է ի զիրտ օրինացն Մովսիսի» (Դ. Թաղ. ԺԴ. 5—6):

Վերջապէս Մովսիսական Օրէնքը կ'արգիլէր թափուած արեան փոխարէն փրկանք առնել մահապարտէն (ԹԻ. ք 31): Փերականքի օրէնքը ի զօրու է մինչև հիմա Պէտէվինիբու մէջ (*):

Երբ միապետութիւնը հաստատուեցաւ՝ կեանքի և մահուան իրաւունքը կամայ կամայ թաղաւորին անցաւ: Կը տեսնենք որ Դաւիթի Թեկուսէյի կնոջ մը կը խոստանայ արեան վրէժխնդրութիւնը արգիլելու հրաման արձակել: Ետքէն Յովսափատ կանոնադրեց որ ամէն վէճեր, մասնաւորապէս արեան վրէժխնդրութեան վերաբերանելը, յերուսալէմի մէջ հաստատուած գերագոյն ատենին առջև տարուին: Հաւանական է որ արեան վրէժխնդրութեան օրէնքը աւելի կամ նուազ ի զօրու էր մինչև հռոմէական տիրապետութիւնը:

Բ. ԱՊԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Տեսանք թէ ինչպէս Մովսէս իմաստութեան պատասանի քաղաքներ սահմանեց ինպատակ կամայ մարդասպաններու, վասնոր այնպիսի պարագայի մը, երբ կան խառնածութիւն գոյութիւն չունէր, անզգուշութեան հետեանքով տեղի ունեցած օպանութեան մը հեղինակը արդար չէր ենթարկել օրէնքի խստութեան:

Ահաւասիկ Օրէնքին բացատրութիւնը այս մասին. «Իսկ որ ոչ կամաւ (օպանութիւն գործէ) . . . տացի նա տեղի ուր փոխիցէ օպանողն» (Ելք. ԻԱ. 13): Ակա-

(*) JAUSSEN, Coutumes des Arabes au pays de Moab, էջ 222:

մայ մարդասպանը կ'երթար կը կանգնէր ապաստանի քաղաքի մը դրան առջև ու իր պարագան կը ներկայացնէր այդ քաղաքի ծերերուն: Անոնք պարտաւոր էին անմիջապէս ներս ընդունելու եկուորը: Ապա ծերերու ժողովը կը դատէր ու կը վճռէր ապաստանեալին անմեղութիւնը կամ յանցապարտութիւնը: Եթէ անկեալ յանցաւոր գտաւ ուէր՝ արեան վրիժառուին ձեռքը կը յանձնուէր, իսկ եթէ անպարտ՝ այն ատեն կըրնար այդ քաղաքին մէջ մնալ մինչև պաշտօնի վրայ եղող քահանայապետին մահը, պայմանաւ որ անկէ դուրս չէլլէր, որպէսզի չսպաննուէր արեան վրիժառուին կողմէ: Ապառաժանի քաղաքին մէջ այս բռնադատեալ բնակութիւնը կրնար երկարատեւ ըլլալ, վասնզի քանի մը քահանայապետներ պաշտօնավարած են քառասունէն մինչև յիսուն տարի ու շատերը՝ տասնըհինգէն քսան տարի: Որպէսզի ականաջ մարդասպանը կարենար ապահովութեան մէջ ապ-

րիլ՝ Օրէնքը կը հրամայէր աղէկ պահպանել ապաստանի քաղաքը տանող ճամբաները (Թիւք ԼԵ. 12-28, Բ. Օրէնք ԺԹ. 3-13):

Մովսէս Ռորդանանի արեւելեան կողմը երեք ապաստանի քաղաքներ որոշեց. Բոսոր՝ Խուբէնի ցեղին մէջ, Գաղատայի Ռամովթը՝ Կադի ցեղին մէջ և Բասանի Կադովթը՝ Մանասէի ցեղին մէջ (Բ. Օրէնք Գ. 41-43), ու պատուիրեց որ Քանանի երկրը գրաւուելէն վերջ ուրիշ երեք քաղաքներ ալ այնտեղ որոշուին (Բ. Օրէնք ԺԹ. 2, 7, 9): Առաջին Յեսու որոշեց այդ երեք քաղաքները. Կադովթայի Կադուբ՝ Նեփթալիմի ցեղին մէջ, Սիւքեմ՝ Սփրեմի լեռներուն մէջ ու Քերքոն՝ Յուդայի լեռներուն մէջ (Յեռ. Ի. 2-9):

Ղեւտացիներուն յանձնուեցու ապաստանեալներու խնամքը ու ղեւտական քաղաքներու կարգին դառուեցան ապաստանի քաղաքները:

Հայացոյց՝ Մ. Ն. Ն.

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ՀՈԳԵԼՈՅՍ Տ. ԲԱԲԳԵՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

(ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ՆՕԹԵՐ)

Բարգէն վարդապետի այդ միջոցին Կ. Պոլսոյ մէջ ունեցած գրական գործունէութեան ամենէն յիշատակելի արդիւնքներէն մին պէտք է նկատել «Լոյս» եկեղեցագիտական շաբաթաթերթի հրատարակութիւնը, որ տեւեց անխափան երկու տարիներ, 1905 Յունուար - 1906 Գիւտեմբեր: — Մեր մէջ միշտ եղած են, թէ և ոչ անընդհատ շարունակութեամբ, յընդհանուր կրօնական ոգւով և պատահաբար միայն եկեղեցագիտական ուղղութիւն յիշեցնող պարբերականներ: Անոնց մէջ հնագոյններէն են անշուշտ էլմիածնի «Արարատ», Որմեանի «Արմենիոն», Սրմաշի «Յոյս», և այս մեր «Արմենի» հին շրջանը (1866-1877): Պէտք է յարենք սակայն իսկայն թէ այդ շրան ալ, թէ և ի սկզբան կրօնական նպատակի մը վրայ լարուած, շուտով շեղած են անկէ՝ զի ազգային, հասարակական, աւելի ճիշդ՝

հայրենասիրական, կէս-գրական և իբր թէ իմաստասիրական և բանասիրական ոգւով գրուած յոգևածներ հետզհետէ աւելի տեղ գտած են անոնց մէջ քան բուն կրօնական ոգւով մտածուած հոգեղէն գրութիւններ: Ուրիշներ, Գրիգորիս Ալեքիմեանի «Թուշիկ Պեղատեան» եւ Հմայեակ Գիւմրեանի «Լոյս», իմաստասիրական աւելի տեղ և կեանքով աւելի կարճատեւ, նոյն ճամբէն անցան: Այս վերջիններուն կարգին պէտք է դնել անշուշտ, թէ և շատ աւելի գնահատելի աստիճանի մը վրայ, «Տառար», նախ խաչատուրեանի սկսուած և ընդհատուած ըլլող Սիւրմէլիանով յառաջ տարուած ու Կեօզիւրեանով, և ցարդ իբր «Խոսնակ» շարունակուած հանգչար: — Անոնց, այսինքն կրօնական, եկեղեցագիտական, գրական, բանասիրական եւայլն խառն ուղղութեամբ հրատարակուած հայ հանդէսներ: